

**Θεοδόσης ΠΕΛΕΓΡΙΝΗΣ, *Τὸ ἔργο τέχνης, ὁ δημιουργός του κι ἐμεῖς*,
Ἀθήνα, Πεδίο, 2013, 100 σσ.**

Πρόκειται για ἓνα δοκίμιο τοῦ Καθηγητῆ καὶ Πρύτανη τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, Θ. Πελεγρίνη, ποὺ ἀφορᾷ στὴν τέχνη, εἴτε σὲ ἐπίπεδο δημιουργοῦ εἴτε σὲ ἐπίπεδο ἔργων, καὶ στοὺς παραληπτές της, δηλαδή ὅλους ἐμᾶς στοὺς ὁποίους ἡ τέχνη ἀπευθύνεται. Ὁ συγγραφέας στὸν *Πρόλογο* ἀναφέρει ὅτι τὸ βιβλίο του ἀφιερώνεται στὸν Ἀκαδημαϊκὸ Εὐάγγελο Μουτσόπουλο, ὁ ὁποῖος τὸν παρότρυνε ὡς πρὸς τὴ συγγραφή του.

Ξεκινώντας, στὸ κεφ. 1, τὴν πραγμάτευση τοῦ θέματός του μὲ τὴν μνημόνευση τέχνης καὶ πραγματικότητας, ἀναφέρεται ἀσφαλῶς στὴν πλατωνικὴν ἀντίληψη περὶ τέχνης. Εὐνόητο εἶναι πῶς ὁ περιορισμὸς μας σ' ἓναν κόσμο δευτερεύουσας σημασίας, ὅπως εἶναι ὁ κόσμος τῶν αἰσθητῶν, μοιραῖα συνεπάγεται τὴν ὑποβάθμισή μας, σύμφωνα πρὸς τὴν πλατωνικὴ προσέγγιση τῆς τέχνης¹. Ὁ Πλάτων ἐξορίζει τοὺς ποιητὲς ἀπὸ τὴν ἰδιονική του πολιτεία· ἀλλὰ, ταυτοχρόνως, ἀποδέχεται τὴν τεράστια δύναμη τοῦ ποιητικοῦ λόγου καὶ τὸν σημαντικὸ ρόλο αὐτοῦ στὴ συγκρότηση τῆς κοινῆς. Στὸν *Ἰωνα*, παρ' ὅλο ὅτι ἀναδεικνύει μὲ εὐληπτο τρόπο τὴν ἀγνοία τῶν ποιητῶν γιὰ τὶς παραστατικὲς τέχνες, ἀναγνωρίζει, ἐν τούτοις, τὴ γοητεία τῶν ἀντιστοιχούντων ἔργων καὶ τὴν ἐπίδραση ποὺ ἐπιφέρουν στοὺς θεωροῦς τῶν. Βεβαιώνει ὅτι μίᾳ ἐνθεῇ δύναμει ἐμφυσεῖται στοὺς ποιητὲς, ποὺ τοὺς προτρέπει νὰ συνθέσουν ἐνῶ παραδέχεται τὴ δύναμη τῆς ἐμπνευσῆς τῶν ὡς ἐπουράνια σαγήνη (536 b), διότι τὸ ἔργο τους ἐνέχει κάτι θεῖο, αἰθέριο, ἐνθεο καὶ ἀλλόφρον (534 b).

Ὅμως, σύμφωνα πρὸς τὴν ἀριστοτελικὴν ἀποψη, ἡ τέχνη ἀποτελεῖ παράγοντα τῆς ζωῆς μας, ὅπως ὀρθῶς ἀναφέρει καὶ ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου κατὰ τὴν ἀνάλυση τοῦ ἀριστοτελικοῦ ὁρισμοῦ τῆς τραγωδίας. Ὁ συγγραφέας προβαίνει σὲ διαχωρισμὸ τῶν δημιουργικῶν δραστηριοτήτων τοῦ ἀνθρώπου σὲ δύο κατηγορίες: σὲ πράξεις καὶ κατασκευές· τὶς δὲ κατασκευές, μὲ τὴ σειρὰ τους, τὶς διακρίνει σὲ βάνουσες καὶ σὲ καλὲς τέχνες. Τονίζει τὴν αὐτονομία τῶν καλλιτεχνημάτων, τὰ ὁποῖα μποροῦν νὰ ἀξιολογηθοῦν καὶ νὰ «σταθοῦν» χωρὶς νὰ πρέ-

1. Τὰ κυριώτερα σημεῖα στὰ ὁποῖα ἐστιάζεται ὁ κριτικὸς στοχασμὸς τοῦ Πλάτωνος εἶναι: α) οἱ γνώσεις καὶ οἱ ἱκανότητες τῶν ποιητῶν, β) ἡ παιδαγωγικὴ ἀξία τῆς ποιήσεως, γ) ἡ διφορούμενη στάση τῶν ποιητῶν ἐναντι τῶν θεῶν, δ) ἡ σχέση τῆς ποιητικῆς ἀναπαράστασης πρὸς τὸν κόσμον τῶν Ἰδεῶν καὶ ε) ἡ συγκριτικὴ ἐξέταση ποίησης καὶ φιλοσοφίας.

πει όπωσδήποτε νά γνωρίζουμε τόν δημιουργό τους ή τόν τρόπο καί τόν λόγο δημιουργίας των. Ό Θεοδόσης Πελεγρίνης άναφέρει έδω τήν άκραία (σαρκαστική μάλλον) άποψη του Ούμπέρτο Έκο, ότι ό συγγραφέας πρέπει νά αυτοκτονεί μετά τήν ολοκλήρωση του έργου του, ώστε νά μήν μάς προβληματίζει περιγράφοντάς μας υπό ποιές συνθήκες τó «έποίησε» καί έτοι νά θολώνει τήν προσωπική μας έμπειρία πού πηγάζει από τó δημιούργημά του· αναφέρεται επίσης καί στην θεωρία του Μάρξ ότι, δηλαδή, τó έργο του καλλιτέχνη είναι «άκαρδο», καθώς αυτόνομεϊται πλήρως από τή στιγμή πού «έγκαταλείπει» τά χέρια του δημιουργού του.

Στό 9ο κεφάλαιο, πού αναφέρεται στην κάθαρση τήν όποία προσφέρει ή τέχνη, ό συγγραφέας τείνει νά υίοθετήσεί τήν άποψη του Πλουτάρχου (άντίθετη πρός εκείνην του Πλάτωνος). Κατ' αυτήν, χαρακτηρισ της τραγωδίας, πού έξετάζονται μεμονωμένα, είναι δυνατόν κατ' άρχήν νά φαίνονται άνήθικοι ή αίσχροί· θεωρούμενοι όμως υπό τήν γενικώτερη οίκονομία του έργου καί ως πρός τó δίδαγμα πού προσφέρουν, άποβαίνουν ώφέλμοι. Έπομένως, τó εύτελές καί τó βλαβερό, στην τέχνη δύνανται ν' άποτελέσουν παράγοντες κάθαρσης, άρκεί άφ' ένός ό καλλιτέχνης νά επιτυγχάνει τόν τελικό σκοπό του έργου του, δηλαδή τήν κάθαρση όσων τó καρπώνονται, αλλά καί έμείς, τó κοινό, νά μπορούμε νά τó προσεγγίσουμε με τρόπο άπροκατάληπτο καί με εύρύτητα πνεύματος με τή βοήθεια καί τής κατάλληλης άσκήσης στην αντίστοιχη τέχνη.

Η δημιουργία του έργου τέχνης, όπως μήν αναφέρει ό Θ. Πελεγρίνης στό κεφ. 11, διακρίνεται σέ δύο φάσεις: εκείνη της διαφοροποίησης του έργου καί εκείνη της αυτόνόμησής του, όταν, δηλαδή, αυτό παρασώζεται ολοκληρωμένο στό κοινό υπό τις προϋποθέσεις πού ήδη αναφέραμε. Άνάλογος είναι, άλλωστε, καί ό ρόλος του δημιουργού κατá τις δύο αυτές φάσεις: κατá τήν πρώτη, ή παρουσία του δέν μπορεί παρά νά είναι άναγκαία· κατá τήν δεύτερη, είτε δέν έχει σημασία είτε μπορεί νά είναι άκόμη καί επιβάνουσα. Ωστόσο, έπειδή ή δημιουργία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη πρός τόν δημιουργό, ή άνύψωση καί ή κάθαρση του κοινού έξαρτάται κατá πολύν από αυτόν.

Ό δημιουργός του έργου τέχνης είναι ένα πλάσμα νοήμον, τονίζει ό συγγραφέας στό κεφ. 12, πού άξιοποιεί τις νοητικές του δυνάμεις προκειμένου νά έννοήσει καί νά σχηματίσει πράγματα, όχι όπως συμβαίνουν στη ζωή αλλά όπως αυτά θά έπρεπε ή θά μπορούσαν νά είναι. Άρα, συμπεραίνει ό Θ. Πελεγρίνης, ένα έργο τέχνης, προκειμένου νά χαρακτηριστεί έργο τέχνης, θά πρέπει ν' άκυρώνει τήν πραγματικότητα. Άλλά, πολλοί από έμάς, οί περισσότεροι ίσως, μπορούμε νά φανταστούμε διαφορετικά τήν πραγματικότητα καί νά τήν άποδώσουμε με κάποιον συγκεκριμένον τρόπο. Εϊμαστε, λοιπόν, όλοι καλλιτέχνες; Η διαφορά μας έγκειται στό εύρος καί τήν εύρηματικότητα πού έχει ό νοός του καθενός μας· πρόκειται για διαφορά βαθμού καί όχι ποιού. Άλλωστε, ή φαντασία καί ή εύρηματικότητα συνιστούν καί τούς λόγους πού ή τέχνη δέν μπορεί νά χαρακτηρίζεται από κανόνες, όπως πολύν όρθως άποφαίνεται ό συγγραφέας του βιβλίου. Διαφέρει, ωστόσο, από τó παιχνίδι ένός παιδιού, καθ' όσον σκοπός του παιχνιδιού είναι ή προσωπική εύχαρίστηση ένω ή άποστολή της τέχνης έχει χαρακτήρα κοινωνικό. Στό έργο τέχνης ό δημιουργός του (όπως αναφέρεται στό κεφ. 12), πρέπει καί νά προσδίδει άληθοφάνεια· τó έργο τέχνης πρέπει νά διαθέτει ένότητα μέσα στην ποικιλία καί νά μήν υποπίπτει στην παγίδα της άσυ-

ναρτησίας, της αντίφασης ή της υπερβολικής πολυπλοκότητας, που προκαλούν σύγχυση.

Στο δοκίμιό του αυτό για το έργο τέχνης, τον δημιουργό του και το κοινό που το απολαμβάνει, ο Θ. Πελεγρίνης προσεγγίζει πρωτίστως υπό την ιδιότητα του φιλοσόφου, αλλά έμμέσως και του καλλιτέχνη, με τρόπον απλό και σαφή, άρτιον όμως και σφαιρικό, τις βασικές παραμέτρους της καλλιτεχνικής δημιουργίας, καθιστώντας τον διάλογο με το έργο τέχνης έναν διάλογο που, όπως λέει και ο ίδιος, «δέν σταματά ποτέ καθ’ όσον ή μαγεία του αληθινού καλλιτεχνήματος συνίσταται στη διεύρυνση της ίδιας μας της ζωής».

Ειρήνη ΣΒΙΤΖΟΥ
(Αθήνα)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

